

Kroniek Parc Imstenrade

***Kroniek
Parc Imstenrade***

Voorwoord

Voor u ligt de Kroniek Parc Imstenrade. Een uitgave tot stand gekomen bij het zilveren jubileum van Parc Imstenrade in 2025. Mooi is dat dit precies valt in het jaar van het Heerlens Erfgoed. In 2023 bestond het Rijksmonumentale deel van Parc Imstenrade 100 jaar. In dat deel opende in 1923 de R.K. Vereeniging Moederschapszorg de Kweekschool voor Vroedvrouwen en de daarbij behorende St. Elisabethkliniek.

Leidend in deze publicatie is het verhaal van die gemeenschappen die een stempel op oostelijk Zuid-Limburg gedrukt hebben zowel in lang vervlogen tijden als in recentere jaren. Gedenkwaardige gebeurtenissen rond wonen, werken en zorgen zijn opgetekend en voorzien van aansprekende afbeeldingen.

Limburg is een provincie met rijke archeologische sites en vondsten. Het verhaal van deze kroniek begint dan ook bij de Romeinse nederzettingen die hier gevormd zijn en bij hetgeen zij nagelaten hebben. Daarna stappen we over naar de agrarische en ambachtelijke gemeenschappen – meestal gelieerd aan de adel of aan de kerk - zoals die vanaf de middeleeuwen kenmerkend waren voor deze regio. In de eeuwen die volgden heeft de provincie met regelmaat te lijden gehad onder militaire troepenbewegingen. Franken, Spanjaarden, Staatse manschappen en Fransen lieten hun sporen na.

Ingrijpend voor het leven in deze provincie, zowel economisch als sociaal, was de opkomst en de exploitatie van de moderne steenkoolmijnen in de 19^e en 20^e eeuw. De hiermee gepaard gaande explosieve bevolkingsgroei en de hoge zuigelingensterfte aan het begin van de 20^e eeuw lagen ten grondslag aan het oprichten van de Vroedvrouwenschool, eerst aan de Akerstraat, maar al spoedig, vanwege de enorme groei, verplaatst naar de Zandweg in Heerlen.

Na de sluiting van de Vroedvrouwenschool op deze locatie in 1993 is hier sinds 2000 Residentie Parc Imstenrade gevestigd. De historische gebouwen hebben hun monumentale status behouden. Het gehele complex met nieuwbouw, park, bos, villa en kapel is ook nu nog een plek waar mensen samen wonen, werken en zorgen. In de afgelopen 25 jaar heeft Parc Imstenrade zich tot een betekenisvolle leef- en woongemeenschap voor ouderen ontwikkeld met oog voor tastbare en immateriële waarden. Ook in de 21^e eeuw een betekenisvol icoon in Zuid-Limburg.

Liesbeth Bijlmakers
Cultuuraanjager Parc Imstenrade

Heerlen, najaar 2024

*Romeins
Verlededen*

De Romeinse wegenkaart is vernoemd naar de geleerde en monnik Konrad Peutinger (1465-1547), die de originele Romeinse kaart erfde.

Heerlen wordt hier genoemd onder de naam Cortovallio. Het op de kaart weergegeven Parisi verwijst naar een Gallische stam, niet naar Parijs. Deze stad heette in de Romeinse tijd Lutetia.

Heerlen staat met de Romeinse benaming Coriovallum als enige van de steden in Zuid-Limburg vermeld op een Romeinse wegenkaart uit de 4e eeuw; de Peutinger kaart. Onder het huidige centrum van Heerlen liggen de resten van deze belangrijke vestingplaats. Het best bewaarde deel bestaat uit de resten van een Romeins badhuis te zien in het Thermenmuseum in Heerlen. Het badhuis is gebouwd tussen 63 en 73 na Christus. Romeinse badhuizen – thermen - waren niet alleen voor lichaamsreiniging, maar dienden ook als belangrijke sociale ontmoetingsplaats. Het badhuis en talrijke vondsten rond het complex tonen aan dat Coriovallum een belangrijke vestingplaats was en op het kruispunt van drukke verbindingswegen lag.

Via Belgica is de naam die in onze tijd is gegeven aan de oude Romeinse heirweg van Boulogne-sur-Mer naar Keulen en die dwars door Zuid-Limburg liep. In Coriovallum/Heerlen, naast het badhuis, kruiste deze weg een andere Romeinse heirweg van Xanten over Aken naar Trier, de Via Traiana. De Via Belgica loopt door Zuid-Limburg van Rimburch-Landgraaf tot Maastricht. Langs de heirwegen ontstonden kleine en grotere nederzettingen. Daarnaast vulden heel wat villa's het landschap eromheen. Van een aanzienlijk aantal zijn resten teruggevonden en nog bijna dagelijks geven opgravingen interessante vondsten prijs.

De stad Heerlen wil met de realisatie van het Romeins Kwartier de komende jaren het Romeinse verleden van de stad beter zichtbaar en tastbaar maken in het gebied rond het Thermenmuseum. Dit museum wordt herbouwd en zal onder de nieuwe naam Romeins Museum "De Thermen" in 2027 de deuren weer openen.

Van 2021 tot en met 2024 prijkte op de gevel van het Thermenmuseum het mixed media kunstwerk ViaVia, van Donald van Schilt, (*1972, Tilburg), Collectie Gemeente Heerlen.

De naam ViaVia is afgeleid van de twee wegen die elkaar kruisen, Via Belgica en Via Traiana. Op dit kruispunt is zo'n 2000 jaar geleden een nederzetting gebouwd, Coriovallum, het fundament van de stad Heerlen. Via via is ook een uitdrukking om aan te geven hoe je verder komt, van het ene punt naar het andere. Het eerste doek focust op de ontdekking van het Romeinse badhuis, het tweede toont het gerealiseerde Thermenmuseum en het laatste staat symbool voor de toekomst: leren en willen weten.

Nalatenschap

Na het vertrek van de Romeinen waren het rond 700 de Franken die grote gebieden in deze regio in bezit namen en ontgonnen. De machtsovername door de Karolingische koningen in de 8e eeuw vormde het begin van een uitgebreid leenstelsel, waarbij gebieden in leen werden gegeven aan gezagsgetrouwen in ruil voor diensten en geld. Bij de opkomst van het leenstelsel ontstonden in dit gebied talrijke kastelen, burchten en heerlijkheden bewoond door hoge en lage adel.

Wapengekletter

De Landen van Overmaas, de historische benaming voor een aantal zuidelijke gebieden ten oosten van de Maas, werden ten gevolge van talloze oorlogen nogal eens het doelwit van doortrekkende soldaten. Keerde eindelijk de vrede terug en werden gehuurde soldaten afgedankt, dan behield men nog jarenlang het grote ongemak van de regelmatig terugkerende plundertochten die brodeloos geworden krijgers ondernamen.

In de 17e eeuw was de regio een speelbal van Staatse en Spaanse troepen, in de 18e eeuw van de Franse troepenbewegingen.

*Landsfort Herle, grafisch ontwerp Mikko Kriek, i.o.v. gemeente Heerlen.
Het Landsfort Herle was een middeleeuwse kerkburcht. De locatie van de voormalige burcht vormt de oude kern van Heerlen en is nog in het stratenpatroon herkenbaar. Van de burcht zijn bovengronds de Schelmentoren en de Pancratiuskerk behouden gebleven.
In het erfgoedjaar 2025 wordt herdacht dat de vesting Herle 800 jaar geleden vermeld is in de kroniek van St. Gerlach.*

Macht en onmacht

De belastingdruk was door de wisselende machten groot. Bijna jaarlijks moesten graan, inkwartiering, paarden en karren voor transport e.d. aan doortrekkende troepen worden geleverd. Welvaart was er nauwelijks. Alleen de grote herenboeren en de edelen zaten er wat beter bij. Als verzorgende nijverheid waren er de graan- en oliemolens. Op sommige van die molens, de zogenaamde banmolens, waren boeren verplicht hun graan te laten malen.

De Weltermolen wordt voor het eerst genoemd in een akte uit 1381 en is altijd het eigendom geweest van het huis Strijthagen te Welten, gemeente Heerlen.

Het gebouw bestaat uit een langgerekt bakstenen deel van één verdieping. De vierkante drie verdiepingen tellende toren dateert waarschijnlijk van rond 1700. De molen is een banmolen geweest voor de aan het huis Strijthagen leenplichtige boeren. Een banmolen of dwangmolen, was een molen waar de naburige boeren verplicht waren hun graan te laten malen.

Het gebouw is in de jaren negentig van de vorige eeuw geheel gerestaureerd en wordt regelmatig opengesteld voor publiek.

Naast landbouw en veeteelt waren er maar schaars andere middelen van bestaan, zoals leerlooierijen, weverijen en bierbrouwerijen. Ook werd er vroeg in het dal van de rivier de Worm steenkool gewonnen. In het midden van de 18^e eeuw, als er schachten aangelegd moeten worden, komt deze mijnbouw onder leiding van de abt van Kloosterrade tot enige ontwikkeling. Kloosterrade of Abdij van Rode was de oorspronkelijke naam voor Rolduc in Kerkrade.

*Abdijcomplex Kloosterrade, het latere Rolduc, kleurenlithografie,
Alexander Schaepkens uit ca. 1850*

| Melkmeisje, foto Hub. Leufkens, 1935

| Boer met bundels stro,
Foto Hub. Leufkens, 1935

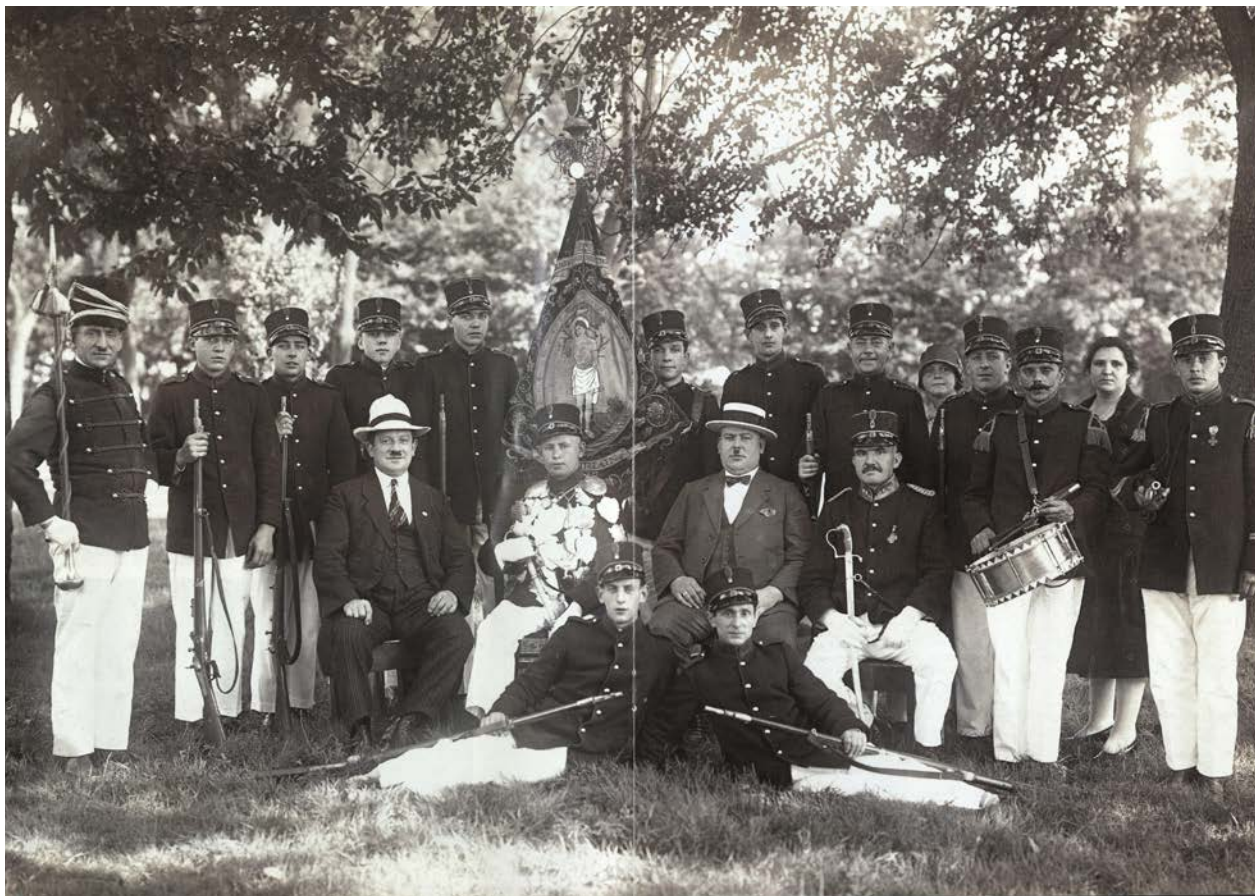
Dorpsgemeenschap

In bijna alle dorpen van oostelijk Zuid-Limburg stond er in die tijd rond de kerk een aantal boerenhuizen, veelal met vakwerkbouw. Er waren een herberg, een molen, soms een brouwerij, een schooltje, wat bongerds – boomgaarden - en moestuinen met hier en daar een bakhoes voor het bakken van het dagelijkse brood en de Limburgse vlaaien. De dorpen werden omgeven door open akkerland, soms aangeduid met gewanden en ongecultiveerde heide- of bosgrond. Een kasteel of herenhoeve completeerde het dorpsbeeld. Het gemengde boerenbedrijf en de schapenteelt bepaalden het leven van alle dag. De kerk stond centraal in het leven in de dorpen.

Fotograaf en filmer Hub. Leufkens (1894-1962) uit Heerlen hield van het schilderachtige Limburg. Hij wilde de schoonheid van de provincie laten zien, voordat die zou verdwijnen door industrialisering en modernisering. Hij drukte zijn stempel op de beeldvorming van Limburg in de periode 1920-1960.

Leufkens groeide op in de slagerswinkel van zijn ouders aan de Dautzenbergstraat in Heerlen en werd in 1915 onderwijzer. Daarnaast was hij vanaf 1921 in zijn vrije tijd hartstochtelijk amateurfotograaf. Vanaf 1935 vestigde hij zich als zelfstandig fotograaf, filmer en uitgever in Heerlen. Oogproblemen maakten in 1953 vroegtijdig een einde aan zijn carrière als fotograaf. "Zuid-Limburg, land van orchidee en nachtegaal" wordt beschouwd als de kroon op zijn filmisch oeuvre. Hij overleed in Heerlen op 2 december 1962.

Levende tradities

In vrijwel elk dorp werden er jaarlijks twee kermissen gehouden. Eén ter gelegenheid van de grote processie in het voorjaar en één bij het jaarlijkse schuttersfeest, meestal in het najaar. Daarnaast kenden dorpsgemeenschappen traditionele gebruiken, zoals fakkelzondag, waarbij men op de eerste zondag in de vasten met strofakkels door velden en weiden trok. Het planten van de meiboom, het uitroepen van de mei-liefkens en het vogelschieten door de schutterij behoorden tot de feestelijke tradities en worden tot op heden zo niet gevierd dan toch gekoesterd als cultureel erfgoed. De tonen van de sinds de 19e eeuw ontstane harmonieorkesten, fanfares en zangkoren zijn nog steeds de dragers van het fijnmazige verenigingsleven dat deze provincie ook nu nog rijk is.

*Schutterij St. Sebastianus na het koningsschieten,
op hun weide bij de Geerstraat, Heerlen, Pinksteren 1925*

*Opkomst
steenkoolindustrie –
scharnierpunt
van veranderingen*

*Domaniale Mijn - Eugène Quanjel, olieverf op board, 1969
Collectie Discovery Museum Kerkrade*

DE BERGHWERKER

Diep in der aerde gheheimen schoot,
Hamert ende beitelde de cnape,
Opdatti silver ochte loot
Den meestere samenschræpe.

Dat lampkijn werpet door die mijn
Een naer ende doodsch ghefloncker,
Terwijl een heldere morgenschijn
Opclaret sijns herten doncker.

Hi peinset aan smeesters bloeiende kint,
Hi dencket dier schoone maghet,
Die hi so tederlicken bemint
Die hem so wale behaghet.

Ende waer die clocke ter kercken luudt,
Dicht bider groene linde,
Daer biddet in anxten die jonghe bruoet
Veur heuren troubeminde.

Dies duncket hem der aerde schoot
Verwandelt in bloemighe dreven,
Dies sietti met gout en de roesenroot
omgheven sijn jeughdich leven.

Daer schieten op eens uten diepen gront
Der wateren woeste golven ~
Die hebben dat blide herte tÛrstont
Met al sine hope bedolven.

J.M. Dautzenberg

*Johan Michiel Dautzenberg, Heerlen, 6 december 1808 - Elsene, 4 februari 1869,
was een Nederlands-Vlaamse schrijver en dichter.*

Grote veranderingen vonden er plaats na de overgang van deze agrarische gemeenschap naar een steenkoolwinningsgebied vanaf het einde van de 19^e en in de 20^e eeuw. Wagonladingen vol werden gedolven voor de ijzer- en staalindustrie, maar ook voor alle huishoudens in Nederland.

De eerste concessies

Vanaf de twaalfde eeuw gaf de abdij Kloosterrade in Kerkrade concessies uit aan Köhlergesellschaften voor kleinschalige kolenwinning in dagbouw. Vanaf 1742 nam de abdij de kolenwinning zelf ter hand. Nadat in 1794 de regio bij de Franse staat werd ingelijfd, werd de mijn door de staat gevorderd en als Mines Domaniales voortgezet. Na 1815 werd de Domaniale mijn door de Nederlandse staat geëxploiteerd totdat de exploitatie in mei 1846 aan een particuliere vennootschap werd overgedragen. Vanaf eind 19e eeuw kwam de mijnindustrie tot verdere ontwikkeling. De oprichting van de Maatschappij tot Exploitatie van de Limburgse Steenkolenmijnen in 1893 vormde een eerste aanzet tot het ontstaan van een grootschalige mijnindustrie. In 1902 besloot de Nederlandse regering geen concessies meer te verlenen aan particuliere ondernemingen en de winning van steenkool op het nog niet verkavelde concessiegebied op te dragen aan Staatsmijnen N.V.

Uit de serie, "Het bovengrondse mijnbedrijf", twee bijeengelegde steenbergen.

Foto Hub. Leufkens, ca. 1920

| *Het mijnbedrijf ondergronds, beeld uit film Hub. Leufkens, 1920*

Bevolkingsgroei

Door de snelle groei van het aantal mijnen nam de vraag naar mijnarbeiders sterk toe. Nog al wat Limburgse zonen van agrariërs werden omgeschoold tot mijnwerker. Mijnwerkers kwamen ook van heinde en verre uit Europa. De overheid besloot huizen te bouwen om mijnwerkersgezinnen te huisvesten. De explosieve bevolkingsgroei zorgde ervoor dat Heerlen en de aanpalende regio's drukbevolkte gebieden werden.

Werken, wonen, zorgen

Ondergrondse mijnarbeid was zwaar, gevaarlijk en ongezond. Veel mijnwerkers zijn tijdens het uitvoeren van werkzaamheden om het leven gekomen. De mijnwerkers werkten in krappe mijngangen en moesten elkaar vaak te hulp schieten als er gevaar dreigde. Niet te beroerd zijn elkaar te helpen was vanzelfsprekend bij dit harde werk.

De mijnen zorgden voor bestaanszekerheid, maar beheersten ook samen met de kerk nadrukkelijk het maatschappelijk leven. Werkgevers bonden arbeiders aan hun bedrijf door onder meer allerlei voorzieningen in het leven te roepen: woningbouw, maatschappelijk werk en gezondheidszorg.

In de eerste helft van de 20e eeuw veranderde het karakter van oostelijk Zuid-Limburg. Het agrarisch bedrijf maakte voor het overgrote deel plaats voor mijnbouw en aanverwante bedrijven. De behoefte aan mijnwerkers was groot waardoor men zich gedwongen zag arbeidskrachten elders te ronselen. De mijnen betaalden mee aan huisvesting op loopafstand van de mijn. Zo ontstonden de koloniën. Deze waren zo opgezet dat er een natuurlijke sociale controle en saamhorigheid ontstond.

Kerk en mijndirecties stimuleerden de oprichting van verenigingen. Elke – nieuwe – parochie kreeg zo een koor, harmonie, fanfare, voetbalclub en zo meer. De mijnen subsidieerden de clubs. De kerken leverden meestal een pastoor of kapelaan als geestelijk adviseur die toezicht hield op de goede zeden.

Woningcorporaties hadden woninginspectrices in dienst, later maatschappelijk werkers. Met het realiseren van goede huisvesting met groentetuin en voorzieningen kwam er minder verloop, zoals in de beginjaren van de mijnbouw.

De Gedachteniskapel voor de mijnwerkers ligt in Schaesberg, Landgraaf. De kapel is in 1949 gebouwd als mortuarium voor de Staatsmijn Wilhelmina en in 2002 als gedachteniskapel in gebruik genomen, gewijd aan de Heilig Barbara.

Stenen sculptuur, Mijn Werk, 2023, Alfons Stadhouders (*1948).

Vroedvrouwenschool
Heerlen

In 1914 begon de Eerste Wereldoorlog. Nederland bleef weliswaar neutraal, maar het land werd geconfronteerd met voedselschaarste, ziekte, armoede en talloze vluchtelingen. Het spreekt voor zich dat de hygiënische omstandigheden tijdens deze oorlogsjaren ver beneden de maat waren. Daarbij heerste in de jaren 1918-1920 de verwoestende kracht van de Spaanse griep. Deze wereldwijde epidemie eiste miljoenen levens. In Nederland stierven 38.000 mensen.

Door de toename van de productie en het aantal steenkoolmijnen verveelvoudigde de arbeidende bevolking in Zuid-Limburg. Inmiddels was het een feit, dat aan het begin van de 20^e eeuw een kwart van de zuigelingen in Limburg overleed en een derde van de moeders beviel zonder verloskundige hulp. Bestuurlijk ingrijpen werd meer dan noodzakelijk.

De grote zuigelingensterfte en het gebrek aan goed opgeleide vroedvrouwen voor de sterk groeiende bevolking in deze regio was een belangrijke reden voor de oprichting van een Kweekschool voor Vroedvrouwen en de bouw van de eerste Vroedvrouwenschool met kliniek aan de Akerstraat in Heerlen. De eerste lessen aan de Akerstraat werden gegeven op 4 februari 1913.

Medische urgentie

Aan het begin van de negentiende eeuw werden in Nederland talrijke klinische scholen opgericht met het doel de 'aankweeking van Heelmeesters en Vroedvrouwen'.

Begin 1900 waren er drie kweekscholen voor vroedvrouwen in Nederland. Allemaal boven de rivieren gevestigd: Groningen, Amsterdam en Rotterdam. Maar weinig vrouwen uit de zuidelijke provincies volgden hier een opleiding. Het gevolg hiervan was de bedroevende situatie rond verloskundige hulp, waardoor de zuigelingsterfte in Brabant en Limburg aanmerkelijk hoger was dan in de noordelijke provincies.

*Geboorte, 2017
Elyanne Lempers (*1962)
Collectie Parc Imstenrade*

In 1893 was in 75 Limburgse gemeenten nog geen verloskundige hulp aanwezig. Er moest dus wat gebeuren om de gezondheid van moeder en kind te verbeteren. In 1909 nam Jhr. Ruijs de Beerenbrouck, RK staatsman van 1905 tot 1936, het initiatief om bij de minister na te vragen onder welke voorwaarden steun van het rijk verkregen kon worden voor de oprichting van een vroedvrouwschool. Instemming voor deze plannen kwam van de arts Clemens Meuleman, vrouwenarts aan het academisch ziekenhuis Leiden.

Op de geboortedag van prinses Juliana, 30 april 1909, vond ook de oprichting plaats van de Vereniging Kweekschool voor Vroedvrouwen. Koningin Wilhelmina besloot het geld dat door de provincie Limburg was opgebracht voor een cadeau voor prinses Juliana, 9357 gulden, te bestemmen voor de totstandkoming van de nieuwe opleiding voor Vroedvrouwen.

Maatschappelijk belang

Voor veel bewoners in deze regio is de voormalige Vroedvrouwschool met name de plek waar zichzelf of hun ouders of hun eigen kinderen geboren zijn. Zo'n 83.000 baby's zijn hier ter wereld gekomen in de periode tot 1993.

De Vroedvrouwschool had meerdere functies: het was een bevallingskliniek en een opleidingsinstituut voor vroedvrouwen met daarnaast de mogelijkheid voor het behalen van de kraam-aantekening voor ziekenverzorgenden en verpleegkundigen. Tevens was er vanaf het begin een doorgangshuis voor ongehuwde moeders.

*Dr. Clemens Meuleman,
stichter Vroedvrouwenschool Heerlen en
eerste geneesheer-directeur van 1911-1932*

*Bronzen plaquette, 1934, gemaakt door
Charles Vos, beeldhouwer, Maastricht,
1888-1954.*

Collectie Parc Imstenrade

Dr. Clemens Meuleman (* Zwolle 1871 - † Heerlerbaan 1932)

Dr. Clemens Meuleman, vrouwenarts in Leiden, was een van de eersten die de nadruk legde op de noodzakelijkheid van een katholieke vroedvrouwenschool in het zuiden van het land. Zijn pleidooi sloeg aan en de regering in Den Haag stemde in met de stichting van een vroedvrouwenschool in Limburg. Er kwam geld van de regering en de provincie om plannen te maken. De gemeente Heerlen bepleitte de vestiging van de vroedvrouwenschool in haar gemeente. Immers de oostelijke mijnstreek groeide snel en de problemen van de streek waren gediend met een betere verloskundige zorg. In de Akerstraat werd het eerste gebouw van de vroedvrouwenschool gerealiseerd. De eerste steen ervoor werd gelegd door de gouverneur Jhr. Mr. Charles Ruys de Beerenbrouck op 25 maart 1912. De officiële opening op 19 mei 1913 werd ook door hem verricht, omdat de minister van Binnenlandse Zaken, Theo Heemskerk, door ziekte verhinderd was. Koningin Wilhelmina bezocht de school daarna op 28 juni 1913. Enkele dagen erna kreeg de vroedvrouwenschool de naam Wilhelminaschool.

Ooievaartje

Insigne Ziekenverpleging met kraamaantekening in Rijksgekeurd zilveren uitvoering, diameter ca. 30 mm. Het insigne is geëmailleerd, heeft als randtekst 'Wet Ziekenverpleging' en een afbeelding van een kruis met ooievaar.

Bron: V&VN, Beroepsvereniging Verzorgenden Verpleegkundigen Nederland

Nieuwbouw HoogHees

Al snel was er een grotere behoefte aan deskundig onderwijzend en verzorgend personeel en bleek het gebouw aan de Akerstraat te klein. De bouw van het monumentale complex op HoogHees aan de Heerlerbaan ging van start. Koningin Wilhelmina legde de eerste steen op 25 september 1920. De officiële opening was drie jaar later op 4 februari 1923 met een mis door rector Fr. Poels, die op vrijdag 8 juni ook de inzegening van het gebouw verzorgde.

Het nieuwe gebouw op HoogHees gaf meer ruimte aan de vroedvrouwenopleiding en de opleiding tot kraamverpleegkundige en -verzorgster. Er kwam een kliniek voor vrouwenziekten en een vleugel voor de huisvesting van ongehuwde moeders met hun baby's. Voor de leerlingen waren er studentenkamers.

*Doorgangshuis op de zolderverdieping tussen de jaren twintig tot midden jaren zestig.
Daarna verplaatst naar het hoofgebouw.*

Doorgangshuis

Dr. Meuleman had een aantal waarden die van groot belang zijn geweest voor moeder en kind. Zo pleitte hij voor het samenzijn en samen blijven van moeder en kind, vond hij dat er rekening gehouden moest worden met de moeder en dat ieder kind recht had op voeding.

Dr. Meuleman kwam vanaf het begin op voor de ongehuwde moeder. Medische, maatschappelijke en financiële aspecten speelden een rol. Ongehuwde moeders bleven drie tot zes maanden intern, aanvankelijk in het doorgangshuis, tussen de balken op zolder. Ze moesten hun kost en inwoning terugverdienen door mee te helpen in de huishouding. Tijdens het schillen van de aardappelen kregen ze vorming en onderwijs: godsdienst, gezondheidseducatie en huishoudkunde. Ongehuwde moeders werden strikt gescheiden gehouden van gehuwde moeders. Ze hadden aparte spreekuren en mochten slechts één keer per maand op donderdagmiddag tussen 14.00 – 16.00 uur bezoek ontvangen van ouders of voogd. Ander bezoek moest een schriftelijk verzoek indienen.

In de aanvangsperiode van de Vroedvrouwschool gold de overtuiging dat de ongehuwde moeder en haar kind bij elkaar hoorden te blijven. In de jaren vijftig en zestig nam het afstand doen duidelijk toe. Niet de bloedband maar de gezinsband werd van essentieel belang geacht voor het kind. Het afstand doen werd bovendien legaal na de Adoptiewet van 1956.

Tussen 1954 en 1984 deden in Nederland duizenden moeders afstand van hun kind. Emeritus-hoogleraar pedagogiek Micha de Winter (*1951) leidt sinds oktober 2022 de Onderzoekscommissie Binnenlandse Afstand en Adoptie, een onafhankelijk onderzoek naar de ervaringen van afstandsmoeders en geadopteerde kinderen.

| Muurschildering "Alma dulce", 2014, Saad Ali (*1953)

Elisabethkapel

In de tijd van het Rijke Roomse Leven was het ondenkbaar dat een complex als de Vroedvrouwenschool Heerlen geen eigen kapel zou hebben. Aanvankelijk werd een eenvoudige kapel ingericht op de zolder van het Poortgebouw, het huidige Aronskelk. De kapel had toen de bijnaam "Onze Lieve Heer op zolder".

Dr. Meuleman, indertijd geneesheer-directeur, was van mening dat de kapel gescheiden van de andere gebouwen moest liggen. Voor de financiering ervan werd een apart fonds opgericht, de R.K. Stichting Kapelfonds "Het Moet". In 1932 werd begonnen met de bouw en op 16 december 1934 werd de kapel ingewijd. Zowel architect Jan Stuyt als dr. Meuleman hebben dit niet meer meegemaakt; beide waren overleden respectievelijk in oktober 1932 en juli 1934.

In 2014 heeft Saad Ali (*1953, Diwanyah, Irak) als artist in residence de kapel voorzien van een hedendaagse muurschildering met als titel "Alma Dulce", zoete ziel.

Architect
Jan Stuyt

Architect Jan Stuyt, ets van Huib Luns, 1881 - 1942.

Bron: 'Elsevier's Geillustreerd Maandschrift', 1906 nr. 32.

Johannes (Jan) Stuyt (Purmerend, 21 augustus 1868 – Den Haag, 11 juli 1934) was een Nederlands architect. Stuyt was een zoon van landbouwer Cornelis Stuyt en Maria van Beusekom. Hij geldt als één van de belangrijkste Nederlandse kerkenbouwers van de 20e eeuw. Naast kerken ontwierp hij kloosters, ziekenhuizen, schoolgebouwen en woonwijken.

Vroedvrouwschool architectuur

De Vroedvrouwschool gelegen bij het Imstenraderbos aan de Zandweg is evenals de eerste inmiddels afgebroken Vroedvrouwschool aan de Akerstraat een ontwerp van Jan Stuyt. Het iconische gebouwencomplex in neoklassieke stijl werd in 1923 formeel geopend en bestond uit een hoofdgebouw, diverse nutsgebouwen en een villa. Zoon Giacomo Stuyt bouwde de aparte kapel verder af na het overlijden van zijn vader Jan Stuyt in 1934.

Neoclassicistische architectuur is een architectuurstijl die een terugkeer naar de idealen van de oude Griekse en Romeinse bouwkunst voorstond. Typische kenmerken zijn het streven naar eenvoud, strakheid, symmetrie, rechte lijnen en eenvoudige ornamenten zoals pilasters, kapitelen en guirlandes. Stuyt gebruikte geregeld een fysieke handtekening bij zijn gebouwen. Zo zijn ook nu nog de stenen bollen of stuiters te vinden bij het poortgebouw, de gevels en in de tuinen van Parc Imstenrade.

Niet onvermeld mag zijn betekenis voor de stedenbouwkundige ontwikkeling van Heerlen en de regio blijven. Als huisarchitect voor de dertien woningbouwverenigingen die onder Ons Limburg vielen, bouwde hij tussen 1912-1925 zo'n 3500 woningen in ca. 40 buurten in de sociale huursector.

De eerste mijnkolonie

De Slak, in Hoensbroek gebouwd in 1912-1913, was de eerste mijnkolonie die door Woningvereniging Ons Limburg, opgericht in 1911, ontwikkeld werd. Deze mijnkolonie stond ook bekend als “De Eerste Stap”. De Slak bestond uit 100 woningen. In de jaren erna volgden nog meer woonprojecten, zoals in Hoensbroek de Metten en Horst. Naast Stuyt waren ook de architecten Bartels en De Rooij hierbij betrokken. Het stedenbouwkundige plan voor Slak-Horst-Metten staat echter volledig op naam van Stuyt.

Een gemetselde poort was de toegang tot het besloten complex “De Eerste Stap”. De opzet was intiem, kleine woningen kort opeen gegroepeerd rond pleintjes en hofjes. Er werden pomphuisjes geplaatst waaruit water gehaald kon worden. Elke woning kreeg een ton om hemelwater op te vangen. Als toilet was er voor elke woning een losse beerput. Achter de tuinen stonden gemeenschappelijke vuilnisbakken. Huur per week was bij “Ons Limburg” fl. 2,17 en een halve cent.

Anno 2024 is nog steeds niet duidelijk of De Slak als voorbeeld van cultuurhistorische architectuur en woonvorm behouden zal blijven.

*Erfgoed –
het verhaal dat
ons verbindt*

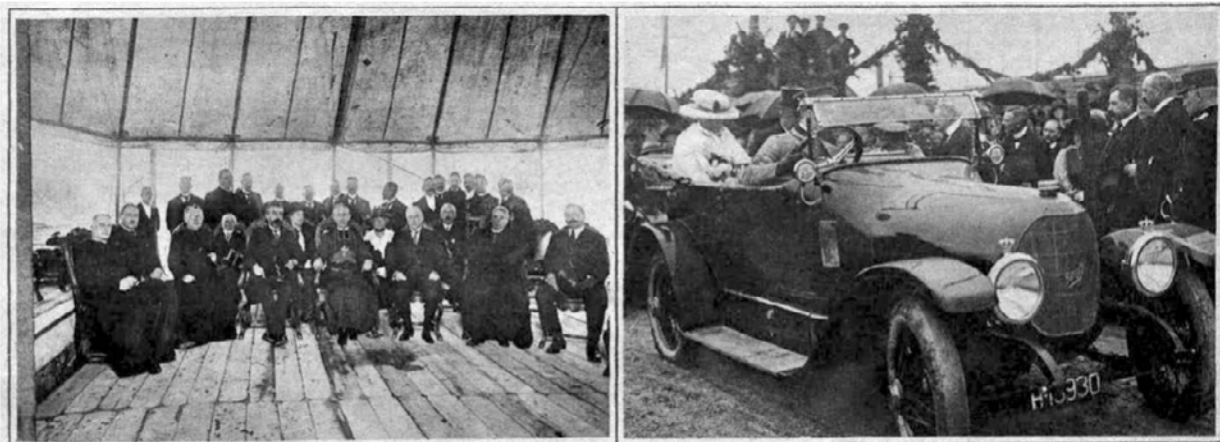

Historische gebouwen behoren tot de tastbare monumenten die de geschiedenis actueel houden en mensen raken. Ze hebben een waarde in zichzelf als de tastbare dragers van een verleden. Het zijn sporen die we koesteren vanwege hun betekenis en schoonheid. Ze vertellen verhalen over waar we vandaan komen, wie we zijn en hoe we ons ontwikkelen. Verhalen die we graag doorgeven aan toekomstige generaties.

Rijksmonument

De historische gevels van Parc Imstenrade getuigen van de verbindende waarde van erfgoed. Het erfgoed is beschermd maar ook een nieuw leven gegeven. Historie en veranderende samenleving zijn verantwoord verweven.

Historisch hoofdgebouw, villa en kapel vallen onder Monumentenzorg, waarbij in regelgeving bepaald is wat wel en niet kan bij aanpassingen en onderhoud. Daarnaast echter voelen wij ons hoeder van een historisch verhaal, dat wij graag in ere houden en indien mogelijk uitbreiden. Zo is in mei 2022 op het torentje boven de huidige hoofdingang de authentieke, vergulde ooievaar teruggeplaatst. Goed overleg tussen Parc Imstenrade, de Academie Verloskunde Maastricht en de gemeente Heerlen heeft dit mogelijk gemaakt.

DE WILHELMINASCHOOL TE HEERLEN.

Verleden week werd te Heerlen de eerste steen gelegd van de nieuwe gebouwen dezer school. Hierboven het bestuur der ver. „De Kweekschool voor Vroedvrouwen“ en genoodigden. In het midden zittend: Z. D. H. de Bisschop van Roermond.
links: Minister Aalberse, rechts: Dr. Meulemans, geneesheer-directeur.

DE WILHELMINASCHOOL TE HEERLEN.

H. M. de Koningin en Z. K. H. Prins Hendrik bezochten ter gelegenheid van de eerste steenlegging de terreinen dezer stichting, waar zij door het bestuur, Mgr. Schrijnen, minister Ruijs de Beerenbrouck en vele andere autoriteiten ontvangen werden. Na afloop maakten zij een tocht door Treebeek en langs de mijnen.

Het Koninklijk Huis

De Vroedvrouwschool heeft altijd een bijzondere relatie gehad met het Nederlandse koningshuis. Koningin Wilhelmina (1880-1962) bezocht de Vroedvrouwschool twee keer, kort na de opening van het gebouw aan de Akerstraat en bij de eerstesteenlegging van het huidige gebouw in 1920.

Opmerkelijk detail was dat Koningin Wilhelmina streng protestant was. Voor de eerstesteenlegging werd dit gegeven pragmatisch opgelost; de inzegening van de eerste steen door Mgr. Schrijnen, bisschop van Roermond van 1914-1932, werd in de ochtenduren verricht, de officiële eerstesteenlegging werd door Koningin Wilhelmina in de middag gedaan.

Kort na de officiële opening bezocht koningin-moeder Emma op vrijdag 8 oktober 1923 de Wilhelminaschool. Mogelijk naar aanleiding van het zilveren jubileum van het gebouw bezocht prinses Juliana op 27 april 1948 de kliniek en de school. Prinses Margriet opende op 22 november 2001 officieel het huidige Parc Imstenrade. De plaquette bij de hoofdingang herinnert hieraan, zie pagina 60.

Moeder en kind, 2001, Sjer Jacobs (*1963), Collectie Parc Imstenrade

Prinses Margriet opende op 22 november 2001 officieel het huidige Parc Imstenrade. De plaquette bij de hoofdingang herinnert hieraan.

Verbeeld erfgoed

Belangstelling voor cultureel erfgoed en de erkenning die dit vindt binnen de gemeenschap Parc Imstenrade kwam onder meer tot uiting in het jubileumjaar 2023. Hoewel Koningin Wilhelmina in 1923 niet bij de opening was, zij bezocht Hooghees alleen bij de de eerstesteenlegging in 1920, memoreerde Parc Imstenrade 100 jaar na de officiële opening het eeuwfeest met muziek, dans, zang, een eerbetoon en de onthulling van de glazen sculptuur “Wave” van kunstenaar Erik Kierkels.

Hiermee werd op aansprekende en sympathieke wijze niet alleen de kracht van historische verhalen verbeeld, maar ook een kunstzinnige lijn naar het heden getrokken.

Op de linker pagina een foto van het tableau de la troupe met als derde van links de huidige burgemeester van Heerlen, Roel Wever, in de rol van toenmalig burgemeester De Hessele, burgemeester van Heerlen van 1894-1913.

Residentie
Parc Imstenrade

| *Vloer en gangen voor en na restauratie, resp. 1999 en sinds 2001*

Een nieuwe naam, een nieuw begin

Sinds 2000 is Residentie Parc Imstenrade gevestigd in de gebouwen en op de locatie van de voormalige Vroedvrouwenschool. De Vitalis WoonZorg groep vormde het complex, na grondige verbouwingen, om tot een woonlocatie met huur- en koopappartementen. Residentie Parc Imstenrade heeft ondanks de aanpassingen voor hedendaagse bewoning de oorspronkelijke uitstraling – zowel binnen als buiten – bewaard.

De classicistische gevels met de specifieke ronde ramen, de zogeheten oeil-de-boeufs met zandstenen omlijsting, de timpanen en de stenen guirlandes sieren nog steeds de gevels. Binnen getuigen authentieke tegelvloeren, hardstenen trappen en prachtige glas-in-lood ramen van vervlogen tijden. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft grote waardering uitgesproken voor de verantwoorde restauratie van de historische gebouwen. Hoofdgebouw, villa en Elisabethkapel zijn Rijksmonument.

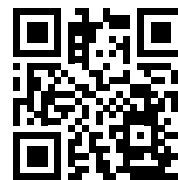
De bij het complex behorende Sint Elisabethkapel uit 1934 is in 2002 na restauratie opnieuw geconsacreerd. De erediensten vallen onder de verantwoordelijkheid van de Josephparochie, Heerlerbaan. Na 2010 heeft de kapel meer en meer een functie gekregen als podium voor concerten, lezingen, symposia, plechtigheden en vieringen.

Residentie Parc Imstenrade, beschikt over zo'n 250 ruime en smaakvolle huurappartementen, 57 koopappartementen en 23 studio's voor kleinschalig wonen. De Residentie ligt in een mooi aangelegd park met eigen toegang tot een gedeelte van het Imstenrader bos. De in het park gelegen voormalige directeursvilla van de Vroedvrouwenschool, "Het Ooievaarsnest", biedt nu een thuis aan kwetsbare ouderen met dementie. Parc Imstenrade kent anno 2024 zo'n 450 bewoners.

De cultuurhistorische elementen, het groene onthaal, de kunstzinnige aankleding en de met zorg ingerichte publieke ruimten, al deze aspecten dragen bij aan de gezamenlijke beleving van deze bijzondere plek. Ze voeden op fysieke wijze de beleving van een gemeenschap en versterken het gevoel van verbondenheid binnen deze gemeenschap. Residentie Parc Imstenrade is bij uitstek een plek waar wonen, werken en zorgen elkaar vinden. Een boeiende locatie, een open gemeenschap met aandacht voor het verleden en met een open blik naar de toekomst.

Panoramabeelden Parc Imstenrade, 2015

*Met het oog
op de toekomst*

Veranderend zorglandschap

Parc Imstenrade is er zich van bewust dat de zorgvraag de komende jaren fors zal toenemen als gevolg van de versnelde demografische ontwikkelingen, terwijl er structureel te weinig arbeidskracht is binnen de zorg en de druk in de sector alleen maar toeneemt.

Vitae Programma

Met de ontwikkeling van het Vitae Programma wil Parc Imstenrade een antwoord geven op voornoemde maatschappelijke ontwikkelingen.

Het Vitae-programma zet in op een preventieve leefstijl, gezondheidsbevorderende acties en het vergroten van een levendige gemeenschap. In grote lijnen is het programma gebaseerd op de bevindingen van Positieve Gezondheid, de Bleu Zones en Reablement.

Deze begrippen verdienen nadere toelichting. Positieve Gezondheid stoelt op het vermogen van mensen zich aan te passen en de eigen regie te blijven voeren in het licht van sociale, fysieke en emotionele uitdagingen van het leven. De Bleu Zones zijn specifieke gebieden in de wereld, veelal eilanden, waar ouderen door hun leefstijl tot op hoge leeftijd relatief gezond blijven en weinig afhankelijk zijn van maatschappelijke of medische voorzieningen. Reablement ten slotte is een manier om gezamenlijk te werken aan herstel van leven en zelfredzaamheid met als doel mensen zo onafhankelijk mogelijk te maken van daadwerkelijke zorg.

Het Vitae Programma biedt een duidelijk perspectief voor de komende jaren.

*Kunst en
Cultuur*

Al meer dan 15 jaar is kunst en cultuur onderdeel van het beleid binnen Parc Imstenrade. Een vooruitziende blik, zoals inmiddels blijkt uit de bevindingen van landelijk en internationaal onderzoek. Daarbij is de erkenning voor de betekenis van kunst en cultuur en in het bijzonder cultuurparticipatie voor de gezondheid vastgesteld.

Toonaangevend is het onderzoek van de WHO - World Health Organization – uit 2019, waarbij wordt ingegaan op de positieve effecten van cultuurparticipatie, zowel fysiek, mentaal als sociaal.

Dansen, zingen en ritmisch bewegen hebben een gunstige invloed op de gezondheid en stemmen optimistisch. Muziek beluisteren, beeldende kunst bekijken, naar lezingen gaan, een bijzondere film bezoeken en de tradities van het jaar vieren, verrijken de persoonlijke ervaring, en verdiepen die als ze gedeeld wordt met anderen. De sociale interactie bloeit en de sociale vaardigheden worden aangewakkerd.

Kunst en cultuur voeden op een bijzondere wijze de reflectie op het leven en laten het licht even op iets anders schijnen dan de dagelijkse gang van zaken.

De vastgestelde gunstige en veelbelovende effecten op de gezondheid hebben ertoe geleid dat momenteel op landelijk niveau gesprekken plaatsvinden tussen de zorg-, welzijns- en cultuursector over de inzet van cultuurparticipatie.

Uit het WHO-onderzoek blijkt dat de uitvoering van een culturele activiteit door of in nauwe samenwerking met een kunstprofessional een belangrijke meerwaarde heeft.

*Glazen sculptuur "Wave", 2023, Erik Kierkels (*1958)
Collectie Parc Imstenrade*

Tot slot

Deze kroniek geeft een overzicht van gebeurtenissen rond wonen, werken en zorgen in verleden, heden en toekomst. Zij hoopt bij te dragen aan het begrip en de waardering voor de betekenisvolle plaats die Parc Imstenrade inneemt in de geschiedenis van Zuid-Limburg in het algemeen en die van Heerlen in het bijzonder. Met historische besef, inzet en vertrouwen in de toekomst kan Parc Imstenrade haar markante positie blijven behouden.

100 jaar historische locatie
Residentie Parc Imstenrade, 2023

Vitae Programma.
Residentie Parc Imstenrade, 2024

*“Aan de poort voorbij”, 2011
Schildersclub Parc Imstenrade o.l.v. Nelleke Hollewijn
Collectie Parc Imstenrade*

Colofon

Redactie en samenstelling

- Liesbeth Bijlmakers, Parc Imstenrade, Heerlen
- Roelof Braad, Stg. Historische Kring “ Het Land van Herle”, Heerlen
- Harrie Kruijssen, Parc Imstenrade, Heerlen
- Léon Savelkoul, Parc Imstenrade, Heerlen

Bronnen

- Karen Jeneson, Het Romeinse badhuis in Heerlen (Utrecht 2023).
- Ach lieve tijd; twintig eeuwen mijnstreek, de bewoners van oostelijk Zuid-Limburg en hun rijke verleden, aflevering 1 (Zwolle 1993).
- M(arcel) Put en M(ark) van Dijk, 2000 jaar Heerlen, van Romeinse nederzetting tot moderne stad (Heerlen 1998);
- Jo Jamar (red.), Vroedvrouwschool; 100 jaar Moederschapszorg in Limburg (Hilversum 2009).
- Emile Hollman, Jan Stuyt, 1868-1934, Architect en stedenbouwer in Parkstad (Heerlen 2022).
- Roelof Braad, ‘Jan Stuyt (1868-1934) vormgever van Parkstad?’, MijnStreek, historisch magazine voor Parkstad Limburg 7:1 (2022) 10-19.
- ‘Jan Stuyt’, Het Land van Herle, historisch tijdschrift voor oostelijk Zuid-Limburg 38:3 (1988). Themanummer.

Online

www.rijckheyt.nl
www.heerlenvertelt.nl
www.heerlentotaal.nl
www.parlement.com
www.demijnen.nl
www.kenniscentrumimmaterieelerfgoed.nl

Beeldmateriaal

- Thermenmuseum, Heerlen
- Historisch Centrum Limburg, Heerlen
- Residentie Parc Imstenrade, Heerlen
- Limburgs Museum, Venlo
- Discovery Museum, Kerkrade
- Jacques Rooding, Parc Imstenrade, Heerlen
- Drone-opnamen pag. 68, Dave van Tilburg, 2015
- Video-opnamen pag. 80, Parc Imstenrade, 2023 en 2024

Afbeelding omslag,

Parc Imstenrade, 2004, Lou Thissen (*1950). Schilderij behoort tot de collectie Parc Imstenrade.

Ontwerp en druk

Buck Ontwerp & Drukwerk bv, Kerkrade

